

Kirke-Klokken

Dansk Kirke-Tidende, 19. oktober 1845

Af Karl Rønne

Grundtvigs Kirke-Klokken har næsten siden sin fremkomst givet anledning til litterære, tids- og lokalhistoriske, tekst- og kildekritiske mere eller mindre dybsindige behandlinger og fortolkningsforsøg¹). Samtidig er den fra modsat hold – folkereligionens – blevet taget umiddelbart til hjerte, ikke som et personligt digt, men som en stemningsbærer, en salmetone, i livets tunge stunder. Sidst foreligger fra dr. phil. Helge Toldberg i Grundtvig-Studier 1963 en dybtgående undersøgelse, der, samtidig med at alle hidtidige overvejelser inddrages, føjer væsentlige nye træk og iagttagelser til. Denne vidtforgreneede betagelse af salmen røber, dels at vi står over for et rigt facetteret digt, men dels også at der ikke hidtil er fremkommet nogen tilfredsstillende fortolkning af den. Det er vel derfor tvivlsomt, om en egentlig forståelse nogensinde kan komme til orde. Derimod kan det være naturligt at søge belyst, hvad der har været Grundtvigs hensigt med at bringe salmen i den 1845 benyttede udformning. Man må i et forsøg herpå abstrahere fra alle skarpsindige litterære iagttagelser og søge blot at henvende sig til teksten selv, som den foreligger i Dansk Kirketidende 19-10. 1845.

Det må først fastslås, at den Kirke-Klokke, Grundtvig digter om, ikke uden videre kan identificeres med de kirkeklokker, om hvis »levering og istandsættelse« kirkeministeriets cirkulære 15-7. 1969 handler²). Kirke-Klokken har tydeligt i digtet en symbolbærende værdi. Den kan være vanskelig nok – måske umulig – klart at af-dække. Nødvendigheden af at udtrykke sig kunstnerisk ligger i, at det, der skal siges, må siges netop sådan og ikke lader sig fuldgyldigt

-
1. Grundtvigs Sang-Værk VI 2. hefte, Det danske Forlag s. 313 f og Grundtvig-Studier 1963 s. 7-39 m. noter.
 2. Dansk Kirketidende 1969 nr. 35. Ugekrøniken.

udtrykke på nogen anden måde. En analyse af symbolikken er derfor altid en fattiggørelse. Symbolbetydningen er ikke overalt lige stærkt betonet. Digtingens benyttelse af symbolsproget bevæger sig hele tiden med større eller mindre vægt i to planer, snart har det reale overvægten og snart det symbolske. Herunder kan der tillige ved en næsten umærkelig betoningsforskydning ske en vis bevægelse fra én side af symbolværdien over i en anden. Med disse synspunkter in mente kan en forsigtig tydning af det symbolske dog medvirke til en samlet forståelse, når den omhandlede tekst i sin helhed samtidig stadigt holdes for øje.

Meget taler da for, at Kirke-Klokken står for salmetonen, salmedigtningen, måske i snævrere forstand Grundtvigs egen holdning som salmedigter. Digtet fremkommer da også i D. Kt. i tilslutning til en redegørelse af Grundtvig for Salmebogssagen i Danmark. Man må tillige erindre sig, at Grundtvig ved at benævne sine salmeudgaver »Sang-Værk« sætter en forbindelse mellem kirketårnets klokkespil, sangværket, der sender salmetonen ud over landet, og så sit eget salmearbejde. Endelig giver denne forståelse af ordet salmen en helhed og betydning, som ellers ikke kommer til bevidsthed.

Når man betragter den udformning, salmen fik fra Grundtvigs hånd i 1845 med denne symbolske betydning af ordet Kirke-Klokken, og når man tillige med fornøden skønsomhed tager hensyn til den forringelse af helheden en håndfast disponering indebærer, kan salmens hovedtræk opfattes således:

- I: vers 1–3: Salmedigtningens forhold til profandigtningen.
- II: vers 3–9: Salmetonernes indbyrdes rangfølge
 - a: vers 3–6: i livets morgen og aften
 - b: vers 7–9: og for det »fremmedgjorte« menneske.
- III: vers 10: Afklaret tilbagevenden til udgangspunktet.

Hermed søges det godtgjort, at man kan tale om »forfølgelsen af en bestemt plan« i 1845-redaktionen, hvad Toldberg hævder ikke lader sig gøre³).

I.

Kirke-Klokken (salmetonen) ses i 1. vers i forhold til den helstøbte, dybfølte digtning (»ædle Malme«). Der kan meget vel heri ligge

3. Grundtvig-Studier 1963 s. 17.

en allusion til 1. Kor. 13,1⁴). Denne profandigtning bliver da »et rungende malm«, fordi den er uden kristenkærligheden, der er salmetonens egentlige baggrund (sml. 3. vers). Den samme digtning omtaler Grundtvig i »De levendes Land« med ordene:

Forgiæves dig Skjalden, med Mund og med Pen,
 Af glimrende Skygger vil skabe igjen;
 Naar Skyggen er ligest, da hulke de Smaa,
 Som stirre derpaa.

I 2. vers stilles salmedigtningen i forhold til den ansete, velanskrevne, selvbevidste profandigtning med betegnelsen »Hovedstæder« (måske dannet som modord til Brorsons »nedrige Steder«). Her har salmedigtningen ingen plads. Med denne forståelse af ordet rækker digtet ud over hele det lokale præg, verset har givet anledning til og samlet opmærksomheden om. Vi står tillige med et yndet motiv i hele Grundtvigs salmeværk: det uanseelige er kristendommens egentlige grosted. Modsætningen: landsby – hovedstad i denne forståelse kommer tydeligt til orde i »Paaske-Liljen«s indledningsvers:

Sig mig Blomst! hvad vil du her!
 Bonde-Blomst fra Landsby-Have,
 Uden Duft og Pragt og Skær!
 Hvem er du velkommen Gave?
 Hvem mon, tænker du, har Lyst
 Dig at trykke ømt til Bryst!
 Mener du, en Fugl tør vove
 Sang om dig i Danmarks Skove!

Mener du, om Harpestreng
 End jeg slog medd ig for Øje,
 Nogen vil i Blomster-Eng,
 Øret til de Toner bøje!
 Ved du ej, at her i Havn
 Er du kun et Øgenavn!
 Mener du, at jeg har Vilje
 Til at nævnes Paaske-Lilje!

— — —

Lever op i Sind og Hu!
 Stander op af eders Grave,
 Barne-Dage! følger nu
 Med mig ud i Faders Have!

4. Oplyst v. afd.leder dr. theol. K. E. Bugge.

Lad mig under Paaske-Sang,
Kirkeklokkens Højtids-Klang,
Blomsten til mit Hjerte trykke,
Bryst og Hoved med den smykke!

Det samme salmemotiv træffes i mange andre sammenhænge således i »Hyggelig, rolig«:

Ei vil jeg bytte	Bort for det Sæde
Gud i din Hytte	Stolte beklæde
Betlerens Plads	Høit i Palads

eller i salmen, hvor nådens dronning ikke holder sig »for god til den brøstfældigste Hytte.« Den almindelige opfattelse, at Grundtvig i 2. vers tegner en landsbyidyl som Kirke-Klokkens egentlige hjemsted, får dybde, for så vidt som denne landsby tillige står for det uanseelige, ubetydelige, upågtede som salmetonens sande klangbund. Kun et år før, i 1844, var Grundtvig flygtet ud til sine sjællandske præstevener under den svindende depression. Som en hjælpeløs og nedbrudt mand mødte han igen »på sin stille vej«⁵), da salmetonen i ham var blevet tavs, et nyt frembrud af den som i det lille barns letende gråd med salmen »Gudsbarnets Vuggesang«: Sov sødt, Barnlille! Muligt kan erindringen herom tillige ligge bag ordet »Vuggesang« i dette vers. (Tanken, at der med »Hovedstæder« hentydes til arbejdet i salmekommissionen og den der anlagte betragtning af, hvad der kunne godtages som salmedigtning, er da også overvejelse værd).

Endelig i 3. vers sammenstilles salmetonen med den stilrene, formfuldendte digtning (»Strengelig«). Her kan der tilsvarende 1. vers meget vel tænkes alluderet til 1. Kor. 13, 1 (»lydende bjælde«). Grundtvig blev i salmekommissionen bebrejdet sine »smagløsheder«, men havde forlængst lagt afstand mellem sig selv og formskærerlavet med ordene fra Nyaars-Morgen:

Ja, vist maa man smile
Ad sprænglærde Smaae,
Som ikkun paa Stile
At file forstaa.

5. Således »Grant jeg saae det paa min stille Vej« anføres 4. linje i en tidligere redaktion, men er rettet af Gr. til nuværende form. Toldberg finder 1963 denne rettelse – i modsætning til alle de øvrige, der påvises som bevægende sig fra det almene mod et mere personligt udtryk – almengørende. Hentydes der i denne linje med »Vuggesang« til oplevelsen 1844 bliver altså denne rettelse i overensstemmelse med de andre behandlede. Forøvrigt forekommer

II.

I 3. vers føres tanken videre ind på, hvilken side af salmedigtningen der herefter må tildeles førstepladsen (»Rangen«). Man venter vel ikke, at digtet skal give noget egentligt svar, snarere synes tanken den, at hver tone har sin særlige egenart. Det forekommer dog som sidste vers giver aftenklokken i høstsalmen en fortrinsstilling med ordene, som Kirke-Klokken hilser den afdødes kære med:

Han sov hen, som Soel i Høst gaær ned!

Men først overvejes julens salmetone, englesangen ved Betlehem (4. vers) og Kingos mægtige påskehymne (5. vers), begge i skæret af den blide barndomserindring. Efter disse to vers er der blevet udtrykt savnet af et tilsvarende pinsevers, netop af »pinsens salmedigter«. Men ved denne tilbageskuen til barndommen har sikkert – og naturligt – ingen særlig pinseoplevelse meldt sig i erindringen, og en konstruktion for at fuldføre det givne tema kunne redeligheden selvsagt ikke tillade.

6. vers betegner således på flere måder et brud med den hidtidige tankegang. Vi rykkes først pludselig fra erindringen hen til et »nu«, som også skiftet i verbernes tidsformer tydeligt understreger. Desuden stilles 5. og 6. vers i skarp modsætning til hinanden med indledningsordene: »Høiere« – »Lavere«. Det er af flere påpeget, at her tørner en mere alment anlagt linje sammen med en mere personlig; men planen brister ikke. Helheden bevares, idet det nutidige her blot tager føringen, hvor det tilbageskuende hidtil har stået mere i forgrunden. Tanken springer fra barndommens land frem til manddomstidens rindende år, som de »tællende« bedeslag minder om, og ordene »for mig« drejer tanken hen også på salme-jeg'ets egen livsaften. Således må dette »nu« i vers 6 mere forstås som jeg'ets hele nuværende livssituation og stemning i modsætning til den i vers 4–5 skildrede barndom, og ikke for bastant henføres til en konkret begivenhed, en bestemt aften, en udpeget kirkeklokke, en tidsaktuel literær debat.

Planen om en rangforordning af salmetonen føres altså dog videre uden et pinsevers og frem til nutidens aften- og høstsalmetone (vers 7). Efter den fuldbyrdede arbejdsdag kalder salmetonen i den stille,

alle rettelserne vel mere personligtgørende, men således forstået, at det personlige samtidig dækkes under tilsyneladende almene udtryk.

svale aften sjælen til hvile med Guds egen stemme («Himmelrøsten»), ligesom påsketonen i 5. vers kaldte støvet fra døden til livet. Versets tilslørede træk af beretningen om Skaberen, der i Paradisets aftensvale kalder skabningen til sig, giver herved salmen en antydning spændvidde ud over salme-jeg'ets – til hele menneskeslægtens – barndom, alderdom.

Det 8. vers har et eget præg i salmen, idet det helt mangler ord, der skildrer lyd eller toner, i modsætning til alle de øvrige, der er rige på både substantiviske og verbale klangudtryk. Verset forekommer da også Toldberg af mere »privat« natur. Det må alligevel have indeholdt noget for Grundtvig umisteligt, så det skulle føjes ind i formen 1845. Her ser han tilbage på sin barndom («Landet»), han erkender, at den ikke kan blive ham nær, han »gæster« den som en fremmed for barndommen selv (graahærdet«), og her tænkes nok ikke alene på afstanden i alder, men nok så meget af sind. Vi må da også give digteren medhold i, at besøget i barndomslandet, som man kunne kalde vers 4–5, ikke bringer julens eller påskens budskab nær, men mere får præg af vemodige mindelser, i modsætning til fx. »Velkommen igjen Guds Engle smaa«, hvor juleevangeliet kommer levende, nutidigt til orde gennem barndomsbillederne. Verset bringer et så moderne ord som »Fremmedgjorthed« i erindring, og som i et ryk må digteren vende sig både fra de tabte minder og den travle arbejdsdag med ordet »dog« for at fæste blikket på »Lysets Hjem«. Et præg af pilgrimstonen slår igennem: det tabte vindes først igen, der hvor alt er »evig godt«.

Med denne erkendelse føres tanken videre i vers 9 med et »Derfor«: fordi han kender dette »Lysets Hjem«, kan han lytte med fred til aftenklokken, livsafslutningen, hvor fuglesangen – måske også salmetonen – tier⁶). Han bøjer hovedet ligesom blomsten, dels i henvisnen, men også i bønnen, som udtrykkes i sidste vers.

III.

I dette vers vender Grundtvig som så ofte ved udgangen af et digt tilbage til dets udspring, der ligesom herved får ny belysning gennem

6. Vilh. Andersen påpeger i »Aaret og Dagen« 1912, at vers 9 og Goethes: Über allen Gipfeln ist Ruh både indholds- og stemningsmæssigt er beslægtet. Den store ensomme skikkelse hensynker for en stund i en tilstand, hvor grænsen mellem liv og død synes udglattet. Men sammenstillingen tydeliggør også afgørende forskelle. Hos Goethe udtrykkes en panteistisk identifikation mellem digter-jeg'et og »alnaturen«, hos Gr. er harmonien sprængt.

den afklaringsproces, som digtet udtrykker (fx. »De levendes Land«). Her i sidste vers svækkes symbolværdien af ordet Kirke-Klokken, selvom personificeringen gennem den direkte tale til den genoptages efter at have været forladt i vers 8–9.

Slutningsverset giver da aftenklokkens høstsalme »Rangen« blandt salmedigtningens mange toner. Her udtrykkes ikke det frejdige, konkrete opstandelseshåb, der kendes fra så mange af slutningsversene i Grundtvigs salmer: Saa reise vi til vort Fædreland! men en stille hensoven efter fuldendt dagværk, så tanken kun svagt bringes hen på »Lysets Hjem«:

Han sov hen som Soel i Høst gaaer ned!